

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัวในประเทศไทย เพื่อเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย โดยศึกษาในหัวข้อดังต่อไปนี้การกำหนดจุดมุ่งหมาย, การกำหนดเนื้อหาวิชา, การดำเนินการจัดการเรียนการสอน, การจัดหาสื่อและทรัพยากรทางการศึกษา, การวัดประเมินผล การศึกษา และการเทียบโอนผลและระดับการศึกษา ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษา โดยครอบครัว (Home School) โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงได้ผู้เชี่ยวชาญทั้งสิ้น 22 คน ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ บิดาหรือมารดาในกลุ่มครอบครัวบ้านเรียน กลุ่มข้าราชการทางการศึกษา และกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาโดยครอบครัว และได้ตอบรับเป็นผู้เชี่ยวชาญในงานวิจัยทั้ง 3 รอบ การเก็บข้อมูลใช้เทคนิค EDFR (Ethnographic Delphi Future Research) รอบที่หนึ่งเป็นการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยสัมภาษณ์ตามแบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้างปลายเปิด แล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการทบทวนเอกสาร สร้างเป็นแบบสอบถามมาตราส่วน 5 ระดับ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลในรอบที่สองและรอบที่สาม ทั้งแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามได้รับการตรวจสอบคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์แล้ว จึงนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญรอบที่หนึ่งจำนวน 22 คน ในรอบที่สองได้แบบสอบถามกลับคืนจำนวน 22 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 ในรอบที่สามได้แบบสอบถามกลับคืนจำนวน 22 ฉบับคิดเป็นร้อยละ 100 ใช้สถิติเชิงพรรณนา ค่ามัธยฐาน ค่าฐานนิยม ค่าความแตกต่างระหว่างมัธยฐานและฐานนิยม และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ เพื่อหาความสอดคล้อง และระดับความเหมาะสมของแต่ละข้อคำถาม และสร้างรูปแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อการศึกษาโดยครอบครัว

สรุปผลการวิจัย

เนื่องจากการศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อการศึกษาโดยครอบครัว ยังไม่เคยมีมาก่อนดังนั้นเอกสารงานวิจัยจึงมีจำนวนน้อย ข้อมูลส่วนใหญ่ได้จากการเข้าไปศึกษาจากสภาพการจัดการศึกษาโดยครอบครัวโดยตรงด้วยตัวของผู้วิจัย อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ความคิดเห็นจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้วยเทคนิคการวิจัยอนาคต EDFR ทำให้สามารถสรุปผลเป็นรูปแบบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวสำหรับประเทศไทยใน 6 ด้าน ได้แก่

1. จุดมุ่งหมายทางการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีอิสระเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างมีความสุข เป็นคนดีและสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข พึ่งตนเองได้ เป็นผู้ใฝ่รู้ รักการอ่าน และพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา

2. เนื้อหาวิชาในการจัดการศึกษา ประกอบด้วยเนื้อหาวิชาเช่นเดียวกับการศึกษาในระบบ ได้แก่ คณิตศาสตร์, ภาษาไทย, ภาษาต่างประเทศ, สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สปช.) ได้แก่ วิทยาศาสตร์และสังคม, การงานพื้นฐานอาชีพ (กพอ.) ได้แก่ งานบ้านและเกษตร, สร้างเสริมลักษณะนิสัย (สทน.) ได้แก่ พลศึกษา คนตรี นาฏศิลป์ ศิลปะ และจริยศึกษา โดยผู้สอนจะให้การศึกษแบบบูรณาการ (Integrated schooling) ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของผู้สอนที่เกิดจากการสังเกต และวิเคราะห์พัฒนาการของผู้เรียนในปกครอง

3. การดำเนินการจัดการเรียนการสอน สามารถสรุปได้ตามกิจกรรมดังต่อไปนี้

3.1 ตารางการเรียนรู้ประจำวัน ได้จัดทำขึ้นเปรียบเสมือนแผนการเรียนการสอน แต่สามารถปรับหรือยืดหยุ่นได้ไม่ตายตัว นอกจากนั้นได้ถือหลักว่าจะต้องจัดการเรียนการสอนตามความสนใจของผู้เรียน ดังนั้นตารางการเรียนรู้ประจำวัน จึงอาจเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา

3.2 ผู้เรียนมีอิสระในการเรียนรู้และจะต้องจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมจริงๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวของผู้เรียน ดังนั้นผู้สอนจึงต้องจัดเตรียมหรือจัดหาแบบฝึกหัดหรือชิ้นงานสำหรับฝึกที่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาในขณะนั้น เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง และในบางโอกาสผู้สอนจะพาผู้เรียนเข้าสังคม เพื่อให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และผู้คนหรือสังคมเกิดการเชื่อมโยงการเรียนรู้ขึ้น

3.3 ผู้สอนอาจจัดให้ผู้เรียนได้เรียนพิเศษเสริมจากภายนอก เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่หลากหลาย

3.4 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องมิให้ขาดตอนหรือทิ้งระยะห่างออกไป ซึ่งจะก่อให้เกิดผลเสียต่อผู้เรียนเป็นอย่างมากทั้งในด้านความกระตือรือร้น ความสนใจ จะเป็นอุปสรรคที่ไม่ก่อให้เกิดแรงจูงใจ และการไม่พัฒนาอย่างต่อเนื่องทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจของผู้เรียน

3.5 บทบาทของผู้สอน การศึกษาโดยครอบครัว (Home School) นั้น มิได้เป็นสิ่งที่ง่ายคายแต่ในทางกลับกัน การศึกษาโดยครอบครัวต้องการผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถและเหนือสิ่งอื่นใดคือ จะต้องมีความตั้งใจที่มุ่งมั่น นั่นคือผู้สอนจะต้องมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้เรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บิดา มารดา ของผู้เรียน ซึ่งจะทำให้ผู้สอนมีความพึงพอใจ มีความผูกพันห่วงใย และเข้าใจในตัว ผู้เรียนอย่างลึกซึ้ง มีเวลาเพียงพอในกระบวนการเรียนการสอนอย่างไม่เบื่อและไม่เหน็ดเหนื่อย มีความกระตือรือร้นที่จะสอนตลอดอย่างต่อเนื่อง มีการจัดเตรียมและจัดทำแผนการ

สอนในการพา ผู้เรียนไปเรียนรู้หรือทัศนศึกษานอกสถานที่ ผู้สอนจะต้องเตรียมการศึกษาเกี่ยวกับสถานที่ที่จะไปล่วงหน้าอย่างละเอียด เพื่อให้ผู้เรียนมีการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง นอกจากนั้นผู้สอนต้องพยายามพัฒนาจุดค้อย และเสริมจะเด่นของผู้เรียนให้เกิดขึ้นอย่างชัดเจน

4. สื่อและทรัพยากรทางการศึกษา ในการจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัวสามารถกล่าวได้ว่าสื่อที่ใช้คืออะไรก็ได้ หรือทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบๆ ตัวผู้เรียน อาทิ หนังสือ วิทยุทัศน์ แอปบันทึกลีขิง โทรทัศน์ วิทยุ คอมพิวเตอร์ ของเล่นต่างๆ เป็นต้น หรือสิ่งแวดล้อมและรวมทั้งสื่อที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ รวมไปถึงสถานที่ต่าง ๆ ได้แก่ ห้องสมุด โบราณสถานทางประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ วัด สถานที่ท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้สามารถนำมาใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนโดยครอบครัวได้ตามความเหมาะสมในวาระและโอกาสต่าง ๆ ได้ทั้งสิ้น โดยผู้สอนสามารถใช้สื่อเหล่านี้ สอดแทรก หรือพาผู้เรียนไปดูหรือสัมผัสได้ตามโอกาส อันจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างเข้าใจและรวดเร็วยิ่งขึ้น สื่อและทรัพยากรทางการศึกษาเหล่านี้ ผู้สอนอาจจัดทำหรือจัดหาได้เอง หรืออาจยืมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือผู้สอนอาจพาผู้เรียนไปทัศนศึกษาไปสัมผัสกับของจริง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ผู้เรียนจะเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

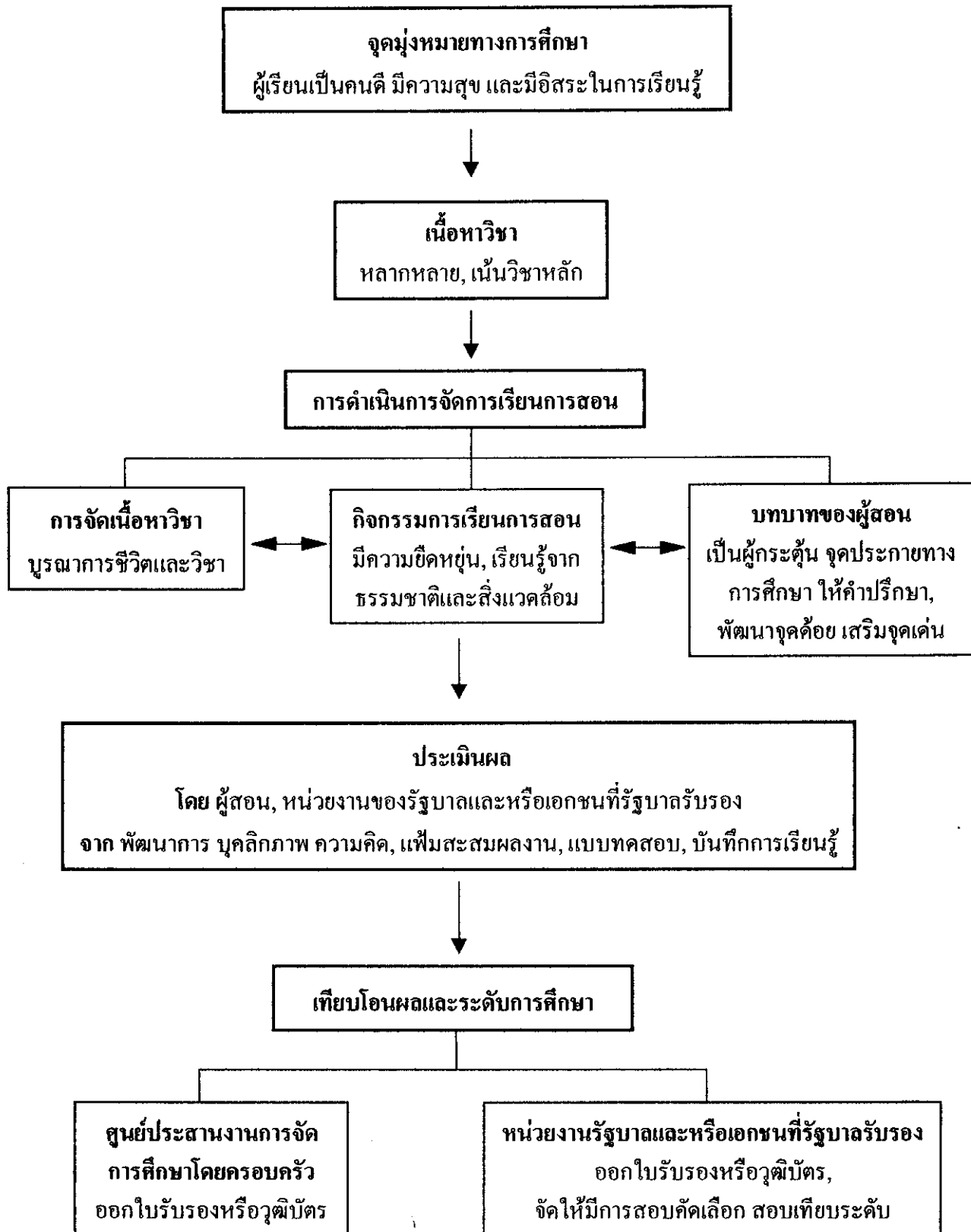
5. การประเมินผลทางการศึกษา เนื่องจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย ยังไม่มีรูปแบบที่เป็นมาตรฐาน เพียงแต่ในบางครอบครัวพาผู้เรียนไปลงทะเบียนฝากชื่อไว้กับโรงเรียนในระบบ โดยไม่ได้ไปเรียนในโรงเรียนนั้นแต่ประการใด และในบางครอบครัวที่มีได้ดำเนินการใด ๆ นั้นคือรอกฎกระทรวงที่ว่าด้วยเรื่องของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่จะมีผลบังคับใช้ในปี พ.ศ.2545 นี้ซึ่งจะได้ดำเนินการไปตามขั้นตอนทางกฎหมาย ดังนั้นการวัดประเมินผลความรู้ของผู้เรียนจึงสามารถดำเนินการได้ใน 2 ลักษณะคือ

5.1 ผู้สอนเป็นผู้ประเมิน ผู้สอนเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับผู้เรียนมากที่สุด ดังนั้นผู้สอนจึงเป็นผู้ที่จะประเมินผู้เรียนได้ผลที่ใกล้เคียงตามความเป็นจริงมากที่สุด เพื่อการดำเนินการดังกล่าวผู้สอนจึงต้องมีการจดบันทึกพัฒนาการของผู้เรียน โดยประเมินจากการปฏิบัติกิจกรรมและหรือจากแบบฝึกหัดหรือชิ้นงานที่ผู้เรียนปฏิบัติ ประกอบกับการสังเกตพฤติกรรม ด้านลักษณะนิสัยของผู้เรียนว่ามีวุฒิภาวะ (Mature) หรือไม่อย่างไร ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะสามารถประเมินผลผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.2 หน่วยงานหรือสถาบันทางการศึกษาเป็นผู้ประเมิน การจัดให้หน่วยงานหรือสถาบันทางการศึกษาของรัฐหรือเอกชนที่รัฐรับรองเป็นผู้ประเมินผู้เรียนอีกทางหนึ่งด้วยนั้น ก็เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้เกิดความเชื่อมั่นยิ่งขึ้นว่า ผู้เรียนนั้นมีความอย่างแท้จริง ซึ่งผู้ประเมินจากหน่วยงานต่าง ๆ นี้ อาจจะมีเครื่องมือประเมิน เช่น ข้อสอบทางวิชาการ เป็นต้น และประเมินจากแฟ้ม

สะสมงาน บันทึกการเรียนรู้ ประเมินจากแบบฝึกหัดหรือชิ้นงานของผู้เรียน นอกจากนั้นอาจใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสังเกต รวมทั้งโรงเรียนที่ผู้เรียนไปฝากชื่อไว้ และอาจให้เจ้าของสถานที่หรือหน่วยงานที่ผู้เรียนไปทัศนศึกษาได้ร่วมประเมินด้วย

6. การเทียบระดับการศึกษาและการเทียบโอน สำหรับผู้เรียนที่ผ่านการประเมินผลแล้ว สามารถรับการเทียบระดับการศึกษากับการศึกษาในระบบ โดยหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่รัฐรับรอง ซึ่งเป็นผู้ประเมินผลผู้เรียนนั้น หรืออาจจัดให้มีศูนย์ประสานงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นผู้ออกใบรับรองและเทียบระดับการศึกษาให้ผู้เรียน ณ ศูนย์การเรียนนั้น ๆ หรืออาจให้ผู้เรียนเทียบระดับการศึกษาด้วยระบบธนาคารหน่วยกิต (Credit Bank) ดังนั้นเมื่อผู้เรียนได้รับการเทียบระดับการศึกษาใด ๆ แล้ว การเทียบโอนผลการศึกษาจึงสามารถดำเนินการได้ต่อไป

ภาพที่ 1 แผนผังรูปแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อการศึกษาโดยครอบครัว

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยกระบวนการจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัว เพื่อเสนอรูปแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อการศึกษาโดยครอบครัว ผู้วิจัยขอนำประเด็นหลัก ๆ บางประเด็นที่น่าสนใจมาอภิปรายผลทั้ง 6 ด้านดังต่อไปนี้

1. ด้านจุดมุ่งหมายทางการศึกษา เน้นให้เด็กเป็นคนดี มีความสุข สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ดูแลและพึ่งตนเองได้ มีลักษณะนิสัยที่ดีทั้งกาย วาจา ใจ มีคุณธรรม จริยธรรมทั้งด้านจิตใจ และพฤติกรรมที่แสดงออก อาทิ มีวินัย มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล มีเหตุผล รู้หน้าที่ ซื่อสัตย์ พากเพียร ขยัน ประหยัด เคารพความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น มีความเสียสละ รักษาสิ่งแวดล้อม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข เป็นต้น เนื่องจากเป้าหมายหรือจุดประสงค์ของการศึกษาโดยครอบครัว นั้นเป็นการมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีอิสระในการเรียนรู้ ดังนั้นเมื่อมีอิสระที่จะสามารถเรียนรู้ได้ผู้เรียนจึงสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่ตนพึงพอใจได้ เป็นผลให้ผู้เรียนเกิดความสุขและรักที่จะเรียนรู้ เหล่านี้เป็นลักษณะการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (สกศ., 2543, หน้า 11-13) รวมไปถึงการจัดการกระบวนการเรียนรู้เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด มุ่งประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองเต็มตามศักยภาพ มีทักษะในการแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย สามารถนำวิธีการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้ และทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเพื่อพัฒนาผู้เรียน ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข ทำให้เกิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์จากตนเองที่จะเรียนรู้เรื่อยไปตามแต่ศักยภาพที่ตนพึงมี และแนวคิดนี้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฯ ว่าด้วยเรื่องของการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด (สกศ., 2543, หน้า 21)

2. ด้านการกำหนดเนื้อหาวิชา ผู้สอนส่วนใหญ่คิดขึ้นเองซึ่งได้จากการสังเกตและวิเคราะห์จากพัฒนาการของผู้เรียนในปกครอง เนื้อหาวิชามีความหลากหลายทั้งวิชาการและอื่น ๆ โดยในรายวิชาการต่าง ๆ จะไม่แบ่งแยกการสอนเป็นรายวิชา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ยุทธชัย เฉลิมชัย, อุทัยวรรณ เฉลิมชัย และกลุ่มบ้านเรียนปัญญากร (2544, หน้า 303) ว่าการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทยมีรูปแบบการศึกษาในลักษณะของการผสมผสานก่อนไปทางการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นส่วนใหญ่ หลายครอบครัวเริ่มต้นจากการใช้เนื้อหาสาระหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ และอาจดูควบคู่ไปกับหลักสูตรอื่น ๆ อาทิ โรงเรียนนานาชาติ โรงเรียนในต่างประเทศ เป็นต้น ซึ่งจะแยกเป็นรายวิชา แต่เมื่อได้นำไปใช้จริงมีการพลิกแพลงยืดหยุ่นไปตามความพร้อมและความสนใจของเด็กเป็นสำคัญ และได้พัฒนาต่อมาเป็นการพยายามสร้างสรรค์หลักสูตรขึ้นเอง

3. ด้านการดำเนินการจัดการเรียนการสอน

3.1 การจัดหลักสูตร / เนื้อหาวิชา ใช้หลักการบูรณาการวิชาและบูรณาการชีวิต คือให้สามารถเรียนรู้ได้จากการดำเนินชีวิตประจำวันตามความสนใจ โดยที่การเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้หลาย ๆ เนื้อหาจากกิจกรรม หรือสิ่งนั้น ๆ ในคราวเดียว ซึ่งเป็นไปตามแนวทางการปฏิรูปการเรียนรู้ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่จัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนสำคัญที่สุด เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนเก่ง คนดี มีความสุข โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ 5 ลักษณะ และ 1 ใน 5 นี้คือ การเรียนรู้แบบองค์รวม (การบูรณาการสาระและกระบวนการเรียนรู้) เป็นการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ อย่างสัมพันธ์ เชื่อมโยงต่อเนื่องกลมกลืนกันทั้งในเรื่องใกล้ตัวในท้องถิ่น สิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ เรื่องของสากล การเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมโลก ซึ่งมิผลทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเรื่องที่เรียนรู้อย่างชัดเจน ลึกซึ้ง ครอบคลุม มีความหมายต่อการนำไปใช้ในการดำรงชีวิตและแก้ปัญหาสภาพสังคม (สกศ., 2543, หน้า 31-32)

3.2 กิจกรรมการเรียนการสอน มีการจัดทำเป็นตารางการเรียนรู้ประจำวัน โดยผู้สอนจะพูดคุย ตกลงร่วมกันกับผู้เรียนว่าในแต่ละวันจะทำอะไร ไม่มีการบังคับหรือกำหนดกฎเกณฑ์ตายตัว ทุกอย่างสามารถยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม และความพร้อมของผู้เรียน เพราะเมื่อผู้เรียนมีความพร้อมทั้งกายและใจในการที่จะเรียนรู้แล้ว ย่อมก่อให้เกิดความต้องการที่จะเรียนรู้และมีความสุขในการเรียนรู้ ซึ่งแนวคิดนี้เป็นไปในทิศทางเดียวกับแนวคิดของศูนย์ประสานงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัว (ศปศค.) (2544, หน้า 58) กล่าวว่าผู้สอนพยายามสร้างสรรค์หลักสูตรเป็นทิศทาง แนวทาง หรือกรอบกว้าง ๆ ให้เป็นข้อตกลงหรือการเตรียมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่าง ผู้สอนและผู้เรียน โดยผลการวิจัยยังพบว่าผู้สอนควรพาผู้เรียนไปพบกลุ่มกับบ้านเรียนอื่น ๆ หรือครอบครัวอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ของการอยู่ร่วมกันในสังคม ให้เกิดมนุษยสัมพันธ์ และแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน เปิดโอกาสให้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและผู้คนในชุมชน ละแวกที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นไปตามแนวทางการปฏิรูปการเรียนรู้ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่จัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนสำคัญที่สุด เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็น คนเก่ง คนดี มีความสุข โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ 5 ลักษณะ และ 1 ใน 5 นี้คือ การเรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่น เป็นกระบวนการเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กัน โดยมีการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้ วัฒนธรรม อารมณ์และสังคมร่วมกัน ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นการปลูกฝังคุณธรรมที่ดีงาม การทำงานร่วมกันทำให้พัฒนาทั้งทักษะทางสังคม และทักษะการทำงานที่ดี (สกศ., 2543, หน้า 32)

3.3 บทบาทของผู้สอนและผู้เรียน ผู้สอนควรเป็นผู้ที่มีความพึงพอใจที่จะสอน (Willing), มีความห่วงใย (Concern) ต้องพยายามทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและเรียนรู้ในตัวผู้เรียน

เพื่อจะทราบว่าผู้เรียนมีความสนใจ หรือชอบในเรื่องใดอย่างแท้จริง ย่อมจะทำให้การสื่อสารระหว่างกันง่ายขึ้น มีความเข้าใจตรงกัน ผู้สอนก็มีความต้องการที่จะสอน ผู้เรียนก็มีความต้องการที่จะเรียน ทั้งสองความต้องการนี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเกิดขึ้นพร้อมกัน เพราะจะเป็นผลให้การดำเนินการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและนำไปสู่การเกิดประสิทธิผลในการจัดการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สกศ. (2543, หน้า 32) ว่าการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนต้องแสดงออกอย่างมีนัย เป็นมิตร มีเมตตา อบอุ่น เข้าใจและยอมรับกันและกัน ให้กำลังใจ และเกื้อกูลกัน อีกทั้งผู้สอนยังจำเป็นต้องศึกษาข้อมูลต่าง ๆ เพื่อสามารถชี้แจงหรือแนะนำผู้เรียนได้ ซึ่งในส่วนนี้ตรงกันกับแนวคิดของ อมรวิชัย นาคทรพรพ (2543, หน้า 95) กล่าวว่าผู้สอนต้องเป็นนักค้นคว้าเพื่อแสวงหาข้อมูลต่าง ๆ มาสร้างเป็นหลักสูตรให้แก่ผู้เรียน และหากผู้เรียนมีความสงสัยในเรื่องใด ๆ ผู้สอนต้องอธิบายรวมไปถึงการฝึกปฏิบัติจริง อันเป็นไปตามแนวทางการปฏิรูปการเรียนรู้ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่จัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนสำคัญที่สุด เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนเก่ง คนดี มีความสุข โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ 5 ลักษณะ และ 1 ใน 5 นี้ คือการเรียนรู้จากการคิดและปฏิบัติจริง

4. ด้านการจัดหาสื่อและทรัพยากรทางการศึกษา ที่สรุปได้ว่าการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกสถานที่และทุกเวลา และทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่สามารถเป็นสื่อและทรัพยากรทางการศึกษาได้ทั้งสิ้น (All for Education) ให้ผู้เรียนได้ศึกษาจากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว ศึกษาจากของจริง ค้นหาแหล่งการเรียนรู้ที่เหมาะสม และเป็นประโยชน์ให้กับผู้เรียน แนวคิดดังกล่าวตรงกับแนวคิดของ สุมน อมรวิวัฒน์ (2544, หน้า 10) กล่าวว่าแหล่งการเรียนรู้มีอยู่มากมายทั้งที่เป็นองค์กรจัดตั้ง สถาบันในชุมชน วิถีชีวิต การทำมาหากิน ประเพณี พิธีกรรม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ในส่วนของภาครัฐผลการวิจัยพบว่าควรจัดให้มีสถานที่ หรือแหล่งการเรียนรู้ รวมถึงสื่อและทรัพยากรทางการศึกษาให้เด็กได้ใช้ร่วมกันอย่างทั่วถึงและเพียงพอ เพราะถ้าแหล่งการเรียนรู้ สถานที่เพื่อการศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่าง ๆ ยิ่งมากเท่าไร ย่อมจะยิ่งเอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้เรียนในด้านการค้นคว้าหาข้อมูลเพื่อประกอบการเรียนรู้ได้มากขึ้นเท่านั้น ซึ่งแนวคิดนี้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฯ มาตรา 25 (2542, หน้า 14) ที่ว่ารัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษา และนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

5. ด้านการวัดประเมินผลการศึกษา การประเมินผลจากผู้สอนและผลการวิจัยพบว่าสามารถทำได้โดยที่ผู้สอนจดบันทึกพัฒนาการต่างๆ ของผู้เรียน และประเมินในขณะที่ผู้เรียนกำลังทำกิจกรรมนั้น ๆ โดยดูจากพัฒนาการทางด้านลักษณะนิสัย อาทิ ความคิด วิเคราะห์ การตัดสินใจ การ

แก้ปัญหา พฤติกรรม ทักษะคิด บุคลิกภาพ เป็นต้น ไม่เน้นที่ผลงานหรือชิ้นงานแต่เน้นประเมินที่กระบวนการคิด วิเคราะห์ และการแก้ปัญหาของเด็กเป็นสำคัญ เป็นไปตามความประสงค์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มาตรา 26 (2542, หน้า 14) อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของพุทธชัย เฉลิมชัย และคณะ (2543, หน้า 11) กล่าวไว้ว่าแนวทางการประเมินผลของการศึกษาโดยครอบครัว เป็นการประเมินจากสภาพจริง ซึ่งมุ่งให้เห็นพัฒนาการของเด็กอย่างแท้จริง ให้ความสำคัญกับพัฒนาการเป็นรายบุคคลมากกว่าการดูจากผลงานหรือชิ้นงาน การสังเกตเด็กอย่างใกล้ชิดจะทำให้เห็นพัฒนาการอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งกระบวนการ ส่วนของการประเมินผลภายนอก คือการประเมินผลจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนซึ่งผลการวิจัยพบว่า ประเมินจากชิ้นงานหรือแฟ้มสะสมผลงานของผู้เรียนส่วนหนึ่ง ประเมินทางวิชาการด้วยการสอบส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งประเมินจากด้านอื่น ๆ อาทิ การสัมภาษณ์พูดคุย สังเกตพัฒนาการตามวัย เป็นต้น โดยที่แต่ละหน่วยงานหรือองค์กรก็อาจมีการประเมินผลที่แตกต่างกันไป อาทิ ในกรณีที่ครอบครัวบ้านเรียนใดได้ฝากชื่อผู้เรียนไว้ที่โรงเรียนสามารถส่งแฟ้มสะสมงานไปยังโรงเรียนนั้น ๆ เพื่อให้ทางโรงเรียนประเมินผล โดยที่ผู้สอนมีส่วนร่วมในการสรุปและลงความเห็นด้วย เป็นต้น สำคัญ เป็นไปตามความประสงค์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มาตรา 26 (2542, หน้า 14) และสอดคล้องกับแนวคิดของศปศ. (2544, หน้า 64-66) ว่าควรมีผลงานหรือชิ้นงานของเด็กเพื่อเป็นหลักฐานทางการศึกษาในกรณีที่ต้องการเข้ารับการศึกษาระบบภายหลัง อาทิ สมุดบันทึกของผู้สอน, สมุดบันทึกของเด็ก, แฟ้มสะสมผลงาน, บันทึกแหล่งเรียนรู้จากการเดินทางทัศนศึกษา เป็นต้น อาจให้มีการประเมินผลร่วมกับสถานศึกษาในกรณีที่มีร่วมมือกันระหว่างบ้านเรียนและโรงเรียน อาทิ นำชื่อเด็กไปฝากไว้โดยให้เด็กเรียนอยู่ที่บ้าน, ระหว่างบ้านเรียนและโรงเรียนจัดการเรียนการสอนร่วมกันโดยอาจให้เด็กเข้าเรียนในชั้นเรียนบ้างเป็นบางวิชา เป็นต้น หรือให้สอบเทียบระดับกับการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.)

6. ด้านการเทียบโอนผลและระดับการศึกษา จากผลการวิจัยพบว่าศูนย์ประสานงานการศึกษาโดยครอบครัวควรที่จะสามารถออกใบรับรองให้แก่เด็กได้ ซึ่งใบรับรองนี้มีศักดิ์และสิทธิ์เทียบเท่ากับใบรับรองในระบบโรงเรียน สามารถที่จะนำไปแสดงเป็นหลักฐานทางการศึกษาได้โดยเป็นไปเมื่อถูกกระทรวงตามมาตรา 12 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ประกาศใช้ ครอบครัวบ้านเรียนอาจรวมตัวกันจัดตั้งขึ้นเป็น “ศูนย์การเรียนของชุมชนครอบครัว หรือ ศูนย์การเรียนขององค์กรครอบครัว” ตามกำหนดในกฎกระทรวงดังกล่าว ซึ่งจะมีสถานะเป็นสถานศึกษาเช่นเดียวกับโรงเรียน ผู้เรียนที่เรียนในศูนย์การเรียนสามารถสำเร็จการศึกษา ได้รับวุฒิการศึกษาด้วยศักดิ์และสิทธิ์เท่าเทียมกับวุฒิการศึกษาที่ออกให้โดยโรงเรียน นำไปเป็นหลักฐานในการสอบเข้าศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นได้เช่นกัน (ศปศ., 2544, หน้า 67) อีกทั้งในกรณีที่ผู้สอนฝากชื่อเด็กไว้ที่

สถานศึกษา หรือโรงเรียนให้เด็กที่ถูกฝากชื่อไว้มีศักดิ์และสิทธิ์ของความเป็นนักเรียน ณ ที่โรงเรียนแห่งนั้น เพื่อให้เด็กสามารถเข้าสู่ระบบโรงเรียนได้ทันทีหากต้องการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ศปศค. (2544, หน้า 66) กล่าวไว้ว่าหากได้มีการฝากชื่อเด็กไว้ที่โรงเรียนหรือมีข้อตกลงร่วมกันระหว่างบ้านและโรงเรียน เด็กจะได้รับการประเมิน, เทียบโอนผลและระดับการศึกษาเช่นเดียวกับเด็กในระบบ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. รัฐบาลควรประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ เรื่องของการศึกษาโดยครอบครัวให้ประชาชนเกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในทุกแง่มุม เพื่อให้เป็นทางเลือกหนึ่งของการจัดการศึกษาสำหรับประชาชนทุกระดับชั้นและเป็นที่ยอมรับของสังคม
2. รัฐบาลจะต้องสนับสนุน ช่วยเหลืออย่างจริงจังและจริงใจ อาทิ ให้มีการร่างกฎหมายประกอบต่าง ๆ เพื่อรองรับและอำนวยความสะดวกแก่ครอบครัวบ้านเรียนอย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการจัดหาบุคลากรในการปฏิบัติงานต่าง ๆ การจัดสรรงบประมาณ การจัดสถานที่เพื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ มีประสิทธิภาพและเพียงพอ เป็นต้น
3. รัฐบาลควรมอบสิทธิการตัดสินใจ และการดำเนินงานในการจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มครอบครัวบ้านเรียน และบุคคลที่เกี่ยวข้องอย่างเต็มที่ให้เป็นไปตามแนวความคิดหรือแนวทางที่แต่ละบ้านเรียนได้วางไว้
4. ในระยะยาวรัฐบาลควรจัดตั้งหน่วยงานเพื่อดำเนินการติดตาม ประเมินผล เด็กที่ได้รับการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งได้สำเร็จการศึกษารูปแบบดังกล่าวเรียบร้อยแล้ว ออกไปศึกษาต่อหรือปฏิบัติงานว่าการดำเนินชีวิต การอยู่ร่วมกับผู้อื่น ความรู้ความสามารถ ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน และปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับบุคคลเหล่านั้น มีความแตกต่างหรือไม่อย่างไรกับเด็กที่ได้รับการศึกษาในระบบ เพื่อให้ทราบถึงข้อดี ข้อเสีย และปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ของการศึกษาทั้ง 2 แบบ และสามารถเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

1. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการตัดสินใจเข้าสู่การจัดการศึกษาโดยครอบครัว เนื่องจากผลของงานวิจัยชิ้นนี้จะสามารถบ่งชี้ได้ว่าการศึกษาในระบบอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากการศึกษาโดยครอบครัว ได้แก่ ในระบบ นอกระบบ และอรรถยาศัย ว่ามีความบกพร่องในด้านใด

หรือส่วนใดบ้าง และเมื่อทราบปัญหาจะเป็นผลให้ศึกษาหาแนวทางแก้ไขต่อไป เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของไทย

2. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรที่ใช้ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เนื่องจากในแต่ละครอบครัวจะมีหลักสูตรที่ใช้เป็นของตนเอง เพราะผู้สอนสร้างขึ้นจากการสังเกตและวิเคราะห์ผู้เรียนในปกครองของตน จึงเป็นผลให้เกิดหลักสูตรมากมายหลากหลายรูปแบบในกลุ่มครอบครัวบ้านเรียน ซึ่งการศึกษาวิจัยกรณีนี้จะสามารถบอกได้ถึงแนวคิดหลักในการจัดการเกี่ยวกับหลักสูตรที่เหมือนหรือมีความคล้ายคลึงกันได้ มีจุดยืนหรือจุดร่วมเดียวกัน ประโยชน์จากผลการวิจัยคือทำให้รู้ได้ว่าอะไรเป็นหลักสำคัญในการที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความสุขและรักที่จะเรียนรู้ เพื่อนำมาประกอบการสร้างหลักสูตรของระบบการศึกษาไทย

3. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวร่วมกับโรงเรียนหรือสถานศึกษา เพื่อต่อ ยอดในประเด็นของการดำเนินการจัดการเรียนการสอนให้มีหลากหลายแนวทาง ซึ่งจะเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการตัดสินใจของผู้ปกครอง ผู้สอนที่จะนำผู้เรียนเข้ารับการศึกษารูปแบบใด

4. ควรมีการศึกษาวิจัยในประเด็นของการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อยของการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ซึ่งเมื่อผลการวิจัยออกมาจะสามารถนำจุดดี จุดเด่นของการศึกษาแต่ละแบบมาหลอมรวมกัน ขจัดจุดด้อย ข้อยเสียทั้งหมดออก เพื่อพัฒนาเป็นรูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมในอนาคตต่อไป